

וכתב החזון-איש (ח"מ ליקוטים טז,יא), אודות מה שנהוג לכתוב חוזה לגמר המקח, וכותבים בו שאם הלוקח חוזר בו — הכסף שנתן מחול, ואם המוכר יחזור — יכפול, אין בתנאי זה ממש (כדאיתא בשו"ע ע"ו,יא) [זולת לדעת הרמב"ם מועילה מחילת הלוקח]. ואף על פי שמצד דינא דמלכותא מועיל אותו תנאי — אך כיון שהוא דין שבין ישראל לחברו, אין כאן דינא דמלכותא. ואין לומר: כיון שמועיל מצד דין המלכות, שוב אין דעתו לאסמכתא אלא לקנין גמור — שלא שמענו שמשום שיכול לזכות בדד"מ תיבטל אסמכתא. ואין סברא בזה, כיון שאינו רשאי לדון בערכאות. ואם אתה אומר כן — בטלה אסמכתא, שהרי לעולם בדיניהם אסמכתא קונה. [וע"ש שאם כבר שילם מקצת דמים, שנעשה כבר קנין על הקרקע, ואח"כ כתבו את החוזה — אין כאן אסמכתא, שהרי כבר קנה. ואם המוכר חוזר בו, הרי זו כקניה חדשה שבא לקנות].

*

'אמר רב פפא... אשכחיה דקא שתי שכרא — קני...'

כמו כאן, מצינו לרב פפא בכמה מקומות בש"ס, מעשים ומאמרים ואיזכורים השייכים לשתייה ולשיכר — ענין אומנותו, שמייצר ומוכר שיכר היה (ע' לעיל סה. וברש"י; פסחים קיג.) והיה השיכר מצוי בביתו ולא היין; —

ברכות מד: אמר ליה רבא לרב פפא, סודני, אנן תברינן לה בבשרא וחמרא אתון דלא נפיש לכו חמרא במאי תבריתו לה... (וע' מנחות עא. וברש"י).

שבת קמ: 'אמר רב פפא: האי מאן דאפשר למישתי שיכרא ושתי חמרא — עובר משום בל תשחית'.

סוכה מט: 'שכר לשון שתייה... ש"מ כי שבע איניש חמרא מגרוניה שבע'.

כתובות ח וע"ז לא: 'רב פפא מפיקין ליה (— השכר) אבבא דחנותא ושתי'.

בבא קמא לה — 'דההוא תורא דהוה בי רב פפא... ופתקיה לנוייתא ושתי שיכרא'.

ע"ז ח: 'אמר רב פפא משמיה דרבא: מכי רמו שיערי באסינאי'.

וכן מצינו לרב פפא כמה מאמרים בעניני תמרים [שמהם הופק השיכר אצלם]; —

להלן סז: 'אמר מר זוטרא משמיה דרב פפא... ואפילו מתמרי דאבודיא...'

יזמא עט: 'תרי קבי דתמרי חד קבא דקשיבא וסריח'.

מועד קטן י: אמר רב פפא להתיר לייבש תמרים במועד כדי שלא יתליעו.

כתובות ס. ד"פ אמר אפילו דהנוניתא'.

כריתות יד. 'רב פפא אמר כגון דמלייא בתמרי'.

דף סז

'הרי איילונית דמחילה בטעות היא והויא מחילה, דתנן...' — פירוש, הנושא אשה והוברר שהיא איילונית — פטור מכתובה (מנה ומאתים. אבל חייב בתוספת). וכן פטור מלשלם את הגדוניה שהכניסה לו בכתובתה ('צאן ברזל') אם אין הנכסים קיימים בעין, מפני שהוציאם והשתמש בהם כדין. וכן הדין אם נגנבו או אבדו. [ואילו נכסי מלוג שנגנבו או אבדו — מחלוקת הראשונים. ע' בית שמואל קטז סק"ה]. וכן פירות שאכל כדין, לפי שסבר שהיא אשתו — פטור מלשלם.

והוכיח רב נחמן מדין זה שמחילה בטעות — מחילה, שאם לא כן מדוע ייפטר הבעל והלא נתינתה ומחילתה בטעות היתה. ודחו שאין כאן טעות, כי גם אם יודעת שאין נישואיה נישואין — רצונה להכניס לרשותו את נכסיה.

ופרש בחזון איש (אה"ע עט, כו): זה שדנו כאן משום מחילה, הגם שכל דיניה יסודם בתקנת חכמים כללית ואין הדבר תלוי בכל אשה ואשה, אלא שסמכו חכמים תקנתם כפי דעת האשה והראוי לה.

'דלא ידע דאיתיה אונאה דמחיל גביה' — נקודת החילוק: במכר ידע את המציאות שפלוני אוכל הפירות, אלא שטעה בכך שהוא סבור שהדבר מגיע לו על פי הדין. אבל באונאה לא ידע שבמציאות משלם יותר מן המחיר (עפ"י ראשונים; אילת השחר).

על מסקנת הסוגיא נחלקו ראשונים; לפי רש"י יוצא שמחילה בטעות היא מחילה, מלבד באכילת פירות של המשכון, משום איסור רבית מחזיר את הפירות. [ובריטב"א משמע שרבית קצוצה היא ממש ואסורה מהתורה]. יש מפרשים משום שאנן סהדי שאין נוח לו לעשות איסור, ואילו היה יודע שהמכר בטל לא היה מניח לאכול פירות משום איסור רבית (ערשב"א; נמו"י בדעת הר"ף. ואם תאמר, מכל מקום הלא מחל? ויש לומר שלדעת רש"י אין מועילה מחילה ברבית. וכן הוכיח הגר"א. ואף אם נאמר שמועילה מחילה באופן זה שבתחילה לא לקח בתורת רבית אלא בתורת פירות שדחו, י"ל שמכל מקום מחזיר רבית. ע' בחדושי ר' שלמה היימן ב"מ ז). או בדרך זו: כדי שלא יבוא לידי איסור רבית, תקנו חכמים כאן שלא תהא מחילה (עפ"י הגהות אשר"י. וע"ע בספר המאור).

וכן נראית דעת הר"ף והרמב"ם, שלמסקנא מחילה בטעות — מחילה.

ולפרוש רבנו תם, מחילה בטעות אינה מחילה. וזה שאמר רב נחמן במקנה פירות דקל שאינו מחזיר הפירות שאכל — לפי שאין שם טעות, שיש לנו לומר, אפילו היה יודע שיכול לחזור — לא היה חוזר, שראוי לו לעמוד בנאמנותו ואין ראוי לו לחזור מדבריו.

ולרבנו תם יוצא שכל השקלא וטריא בין רבא לרב נחמן להביא מאונאה ומאילונית, אינה שייכת אלא לפי ההנחה של המקשה שנדחתה, שטעמו של רב נחמן שאין מוציאים הפירות משום מחילה בטעות היא מחילה, אבל לפי האמת אין זה טעמו. ובהגהות אשר"י (לרבי ישראל מקרמזיר) עמד על קושי זה. ולכן נקט כשיטה הראשונה שלרב נחמן מחילה בטעות — מחילה, ושונה מחילה מקנין והקדש בטעות שאינם חלים, כיון שצריך שיגמור בלבו להקנות ולהקדיש ואין זה גמר, שהרי טעה, אבל כשמחל והפקיר את ממונו הנמצא ביד אחר, אע"פ שהוא בטעות זכה בו חבירו, שהרי הממון הוא כהפקר, כמו שנתיאשו בעליו ממנו.

בספר שער המשפט (כ) הבין הדברים כפשוטם, שיש כאן יאוש בעלים, ולכך זה שכנגדו — זכה. והוציא מכאן לדון על הפורע חוב על פי פסק בית-דין, והוברר שאותו פסק היה מוטעה — שיש כאן יאוש.

[ובתוספת באור, כל מחילת ממון הנמצא ביד אחר — כמוה כיאוש ויותר מראש, והרי כל יאוש חל אף בטעות, שהרי אילו ידע האמת, שהחפץ מעותד לחזור אליו לא היה מתיאש. (וע' לעיל כב: שאמרו שאין יאוש בקטנים לפי ש'קטנים לאו בני מחילה ניהו' — הרי שענין אחד ליאוש ולמחילה). ועיקר הסברא מובאת בקצוה"ח קמב סק"א. וע"ע מנחת חינוך מג, ב שמש"ו.

וע' בשו"ת פרי יצחק (ח"ב סה, כה) בישוב קושית התוס' לפי דברי הג"א, שאין מחילה בטעות מועילה אלא במטלטלין, אבל לא בקרקע לפי שאין יאוש בקרקעות — משמע שגם הוא נקט שמועיל מדין יאוש ממש].

ואולם בשערי-ישר (ה"ב) כתב לפרש שאין הכוונה ליאוש דעלמא, שאם כן מהו זה שאמרו 'הכא הלואה' ואילו ידע שיש כאן איסור רבית לא היה מוחל, והלא אם זוכה הלה מן ההפקר אין כאן כלל איסור רבית? ועוד מה חילוק יש בין טעות הנובעת מאיסור רבית, שהמחילה בטלה, לשאר טעויות במחילה?

ולכן פרש כונת הגהות אשר"י שהמוכר פירות דקל, הגם שמעשה ההקנאה שעשה בטל, וממילא בטלה הכוונה שבמעשה זה ייקנה הדבר לחבירו, לפי שהיתה אותה כוונה בטעות. אך הלא יש ענין נוסף בהקנאתו — הרצון הכללי שחפץ זה יצא מרשותו ויעבור לשימושו של פלוני, ורצון זה, כל עוד לא חזר ממנו — עומד בתקפו. ולכן, גם אם המעשה שעשה אינו מועיל, אך כל הפירות שאכל הלוקח עד שלא חזר בו המוכר — שלו הוא, שזכה בהם כמו זה הזוכה מן ההפקר, שהרי הרשות נתונה לו מצד המקנה ומסכים לזכייתו של זה. לא כן בהלוואה, אי אפשר לו לזכות מחמת הרצון דמעיקרא, שאם לא קנה למפרע את השדה, יש איסור רבית בלקיחת הפירות עתה. ולפי זה אין להוכיח מכאן על פריעת חוב ע"י פסק דין מוטעה — כי שם אין שום גילוי מצדו של הנותן ליתן מתנה שישתמש בה חבירו שלא מחמת פרעון חוב.

טעם נוסף בדין מחילה בטעות, מאי שנא מקנין ושומא והקדש בטעות; דוקא בכגון נידון שלנו שהקנה ב'אסמכתא', יש לומר מחילה בטעות היא מחילה, שהואיל והקנה מתחילה, נוח לו לעמוד בנאמנותו ולא לבטל הבטחתו, ולכן אפילו היה יודע שיכול לחזור בו אפשר שלא היה חוזר [וכדרך שכתבו התוס' במקנה פירות דקל]. מה שאין כן בשאר מקומות שהביאו התוס' שבטעות אין מועיל, כי שם לא הקנה מועלם, ורק מחמת טעותו הוא מקנה עכשיו ונותן (עפ"י קהלות יעקב סנהדרין טז).

'עבד רבינא עובדא וחשיב ואפיק פרי דלא כרבה בר רב הונא' — יש מפרשים דברי רבינא רק על מכר, וכגון מעשה דההיא איתתא. ולכך הוציא הפירות, משום שמחילה בטעות לא היא מחילה. [ואין לדמות למוכר פירות דקל — שכיון שמכר לו בפירוש פירות, אין זו מחילה בטעות כי מסתמא רוצה לעמוד בנאמנותו גם אם המקח קיים]. אבל באכילת פירות ממשכון — אין מוציאם, שאבק רבית הוא, כדברי רבינא עצמו בתחילת הפרק (ס), משכנתא בלא נכיתא — בדיננו אין מוציאם (עפ"י תוס', ר"ח, רז"ה).

ויש מפרשים שרבינא מדבר במשכון על הלואה, ולכך הוציא הפירות — שרבית גמורה היא [ודוקא במקום שמסלקים את המלוה ממנו תוך זמנו, אבל במקום שאין מסלקים — הרי זה כמכר ואינו אלא אבק רבית, ובזה אמר רבינא לעיל אין מוציאם. ויש שכתבו שרבינא שבכאן הוא חכם אחר מזה שלמעלה. תור"פ], אבל במכר — אין מוציאם (ראב"ד). ומה שאמרו 'דלא כרבה בר רב הונא', והלא זה דיבר במכר וזה בהלואה — צריך לדחוק שלפי מה שסבר רבה שדין ההלואה כדין המכירה, לפי זה רבינא דלא כרבה"ה (רשב"א).

ויש מפרשים שרבינא מדבר בין במכר החוזר ובין בהלואה, בשניהם רבית גמורה היא כיון שאוכל פירות בלא נכיון בעבור מעותיו שביד חברו (כן היא דעת הרי"ף. וכן פסק להלכה. ולזה הסכימו הרמב"ן והרשב"א).

(ע"ב) יצורבא מדרבנן אפילו בנכיתא לא ניכול, אלא במאי ניכול, בקיצותא... דאמר ליה עד חמש שנין אכילנא לה בלא נכיתא, מכאן ואילך שיימנא לך כולהו פירי' — הטעם לכך

שקיצותא עדיפה ממשכנתא בנכייטא, והלא נראה גרועה יותר שהרי עד חמש שנים אוכל ללא ניכוי — פירשו הריטב"א והרשב"א [דלא כרש"י] שאין התר אלא במקום שאין מסלקים אותו מהקרקע, וכיון שכך היא דרך האריסין, שזה אוכל חמש וזה אוכל חמש, אין נראה כרבית אלא כהסכם אריסות. ויש מפרשים, לפי שלאחר חמש שנים ישום דמי הפירות כולם בשווים, ולא יטול אפילו כאריס אעפ"י שהוא יעבוד בה עבודת אריס, משום כך עדיף מכולו בנכייטא שנוטל תדיר כאריס (עפ"י שיטה מקובצת; גליונות קהלות יעקב).

פירוט ובאור המשכנתאות לסוגיהם — ראה בשאלות ותשובות לסיכום.

'אלא באתרא דלא מסלקי ואמר מסתלקנא מאי... רב פפא אמר: לא צריך למקנא מיניה' — טעמה של שיטה זו מבוטאת בראשונים (ע' רמב"ן רשב"א ועוד), היות ויכול למחול על חובו, ומחילה אין צריכה קנין, מה לי מחילה במקצת מה לי מחילת כולו (וע' בספר אילת השחר שהאריך בסברא זו).

דף טז

'שטרי מחוננאי — דוקפי ליה לרווחא אקרנא וכתבי ליה בשטרא... אי שכיב, ונפל שטרא קמי יתמי מאי...' — פירוש, שמא יגבו את הרווח הכתוב בשטר שלא כדין ונמצא גזל בידם (נמוקי יוסף). והרמב"ם (מלוה ה,י) פירש, שמא לא יהיה רווח ובאים לידי רבית.

[בספר אילת השחר הקשה מדוע זו רבית, הלא כיון שקבעו שיהא נאמן לטעון שלא היה רווח ויהא פטור, אם יכוף המלוה את הלוה לשלם הרי זו גזילה ולא רבית? ובפרט לפי דברי הש"ך (קסא סק"ח) שאפילו רבית הקצוצה מראש, אם המלוה גבה את הרבית בעל כרחו של הלוה — דינו כדין גזל ולא רבית (ונפ"מ בין גזל לרבית, שבגולה חייבים היורשים להשיב ואילו ברבית פטורים).

ולכאורה נראה לפרש שזה שכותבים את הרווח בשטר, ועלול המלוה לגבות גם אם לא יהא רווח (כגון אם הלוה ימות והיורשים לא ידעו), אפשרות זו עצמה הניתנת למלוה, נחשבת כרבית, הגם שאין זו רבית קצוצה, מפני שיש לו הזכות לטעון שלא היה רווח ולהפטר.]

'חכירי נרשאי — דכתבי הכי: משכן ליה פלניא ארעיה לפלניא והדר חכרה מיניה. אימת קנאה דאקנייה נהליה' — רש"י כתב שרבית גמורה היא. וצדד הרשב"א לבאר דעתו: כיון שחוזר וחוכר ממנו, נגלה הדבר למפרע שעל דעת כן עשו, ולכן הרי זו רבית קצוצה.

ויש לשאול, כשהשדה שהתה אצלו כמה שנים, הלא יתכן שאין ביד הלוה לשלם חובו ובאמת הוא מוכן ששדהו תיחכר ובכך יוכל לפרוע החוב? וצריך לומר שעיקר הטעם הוא מפני שגם במשכון—בנכייטא היה צריך להחשב רבית בגלל הרווח שנותן למלוה, אם לא משום שאפשר שיהיה גם הפסד, אבל בו ברגע שהלוה מבטיח אותו שלא יהיה לו הפסד, שוב חוזרת להיות רבית גמורה. וההבדל בין זה לדין דרבי חייא המובא לעיל (סב:), שאם בקש הלוואה מחברו ונתן לו הלה חטים במנה וחזר ולקחן בזול, אינו אלא 'הערמת רבית' — ששם אכן אינה הלוואה כי אם מכירה ולקחה, אלא שמשום שיש הערמה רואין זאת כהלוואה ברבית, אבל כאן הלא יש הלוואה ממש, והמשכנתא ניתנת עבור ההלוואה, לכן כאשר ברור שעל דעת כן הם עושים, דנים זאת כרבית קצוצה.

ג. כתב הריטב"א (סו): אין לשון אסמכתא אלא כשקונס את עצמו, כגון שאומר 'אם לא עשיתי אתן לך וכך וכך'.

ד. אין אומרים 'אסמכתא לא קניא' אלא לענין הקנאה וזכיה, אבל המשייר לעצמו דבר בהקנאתו — אין בזה 'אסמכתא', אלא מקנה על תנאי הוא (עפ"י ריטב"א סו).

ה. יש אומרים שאסמכתא אינה קונה — מדרבנן, אבל מדאורייתא קונה (מרדכי ב"ק פ"ד מו בשם ר"ג מיינון; ב"ח חו"מ רז וקצוה"ח שם סק"א). ויש חולקים (עש"ך שם סק"ח).

ו. מדברי התומים מבוואר שאם אסמכתא לא קניא, הרי הקונה המחזיק במקח נחשב גולן מדאורייתא. וצריך עיון בדבריו, שלפי המבואר בסוגיא לפרש"י הרי"ף והרמב"ם שמחילה בטעות היא מחילה [ורק מחזיר הפירות משום איסור רבית], נראה שאעפ"י שהקנאה אינה חלה מן הדין, אך אם חלה תופס והבעלים שותקים — הרי זו מחילה ואין כאן גול דאורייתא (עפ"י קהלות יעקב סנהדרין טז).

ג. סבר רב פפא להורות במעשה הבא לפניו, שצריך לקיים תנאו — שהרי העידית מזומנת לגבות ממנה. אמר לו רב אחא מדפתי לרבינא, יאמר לו, מה שאמרתי לך להגבותך מעידית, משום שהעדי-עידית נמצאת, אבל עתה העידית עומדת במקום עידי עידית ולא תגבה אלא מבינונית. (וכן הלכה. רא"ש).

א. בטור ושלחן ערוך (חו"מ קבה) הובא דין זה ללא שאמר לו בתחילה לפרוע מעדי עדיה והלה סרב, אלא סתמו שהתנה לפרוע מעדיה. ויש שתמהו הלא מסוגיתנו אין ראייה לכך (עט"ו שם; בהגר"א).

ב. הריטב"א פרש (עפ"י רבי פינחס הלוי) שהעדי-עדיה נשטפה ונעשית זיבורית, שאז העדיה שבתחילה נהייתה ל'עדי עדיה' ביחס לשאר השדות. אבל בלאו הכי, גובה מן העדיה, שהרי שם 'עדיה' עליה הן גם עתה כמו מקודם.

דפים סו — סז

קנה. מה דינה של מחילה בטעות, באופנים השונים?

רב נחמן אמר: המלוה לחברו ומוכר לו שדהו באופן שלא קנה משום 'אסמכתא' — מחזיר הקונה את הפירות שאכל. ומאידיך אמר רב נחמן: המוכר פירות דקל עתידיים, אעפ"י שיכול לחזור בו אפילו משבאו לעולם, אם אכל הלוקח מהפירות — אין מוציאים ממנו. ואמרו בגמרא לחלק: זו הלואה וזה מכר.

רש"י פרש: מחילה בטעות מחילה היא, ולכך בדין האחרון אין מוציאים את הפירות. ואולם במקרה הראשון מחזיר הפירות לדברי רב נחמן [דלא כרבה] משום שנראה כרבית קצוצה, שמתחילה בהלואה בא לו. [יש מפרשים שתקנו חכמים שלא תהא מחילה, כדי שלא יבוא לידי איסור. ויש מפרשים שלכך מחזיר, כי אנן סהדי שאילו ידע שיש בדבר איסור, לא היה מניח לאכול פירות. (ע' הגהות אשר"י ונמוקי יוסף). ובריטב"א משמע שרבית קצוצה היא ממש ואסורה מהתורה]. וכן נראית דעת הרי"ף והרמב"ם, שלמסקנא מחילה בטעות — מחילה.

ואילו התוס' פרשו, לעולם מחילה בטעות אינה מחילה [כמו שמשמע בכמה מקומות שכן היא שיטת רב נחמן], משא"כ במוכר פירות דקל אין זו מחילה בטעות, כי אמנם יכול

לחזור אך אין לו לעשות כן כדי שיעמוד באמונתו, ולכך יש לומר שאפילו היה יודע שיכול לחזור לא היה חוזר.

ויש מי שמחלק בין טעות בעצם מחילת הממון, ובין טעות בדין, שבאופן זה האחרון היא מחילה (עפ"י שו"ת הריב"ש שלה. וע"ע קצוה"ח יז סק"ג עה סק"ד).

ובארו שמדין חזרת אונאה אין להוכיח שמחילה בטעות אינה מחילה, כי שם אינו יודע כלל שנתאנה הלכך אין כאן מחילה כלל, ואפילו בטעות. מאידך, מדין אשה שנישאת ונמצאת איילונית שאין מחזירים לה פירות שאכל האיש מנכסיה, אין להוכיח שמחילה בטעות מחילה היא, כי יש לומר שנוח לה שאכל פירות בכל אופן, כדי שיצא עליה שם שהיא אשתו.

דף סז

קנו. מלוה שאכל פירות מקרקע שניתנה לו במשכון —

א. האם הדיינים מוציאים ממנו מה שאכל להחזיר למלוה, אם לאו?

ב. אכל פירות יותר מדמי החוב, האם חייב להחזירם? האם ניתן לסלקו עתה מהמשכון?

ג. מה הדין כשהקרקע שייכת ליתומים?

א. משכן לו הלווה למלוה שדה ולא קץ עמו לאכול פירות לשם רבית אלא סתם, והוא ירד ואכל (רש"י) — אמר רבה לאביי: אבק רבית הוא ואין יוצא בדיינים.

א. לפרש"י, לדעת רב נחמן מוציאים הפירות ממנו, שאין 'אבק רבית' אלא בדבר מכר אבל בהלוואה כרבית קצוצה היא ומוציאים. וכן יש מפרשים שסובר רבינא, וכן פסק הרי"ף. [ודוקא במקום שמסלקים את המלוה מהמשכון אפילו בתוך הזמן, אם פורע לו את כספו]. ואילו התוס' חולקים, כמובא למעלה.

ב. אם קודם שאכל פירות כשיעור החוב, מחה בו הלווה שלא יאכל פירות, מסתבר שבית דין מסלקים אותו מן הפירות ואין מניחים לו לאכלם. [ובמקום שאין מסלקים את המלוה עד מועד הפרעון, יכול לאכול הפירות ובלבד שישומו לו אותם בשוים וינכוס מהחוב]. וקרוב לומר שאם עבר ואכל לאחר שהלה מחה בו — מוציאים מה שאכל, שהרי גזילה היא בידו (רמב"ן ורשב"א).

ב. אכל המלוה פירות יותר מדמי החוב — אין מוציאים ממנו מה שאכל. וגם אם חייב לו חוב נוסף, אין מקזיזים מן החוב האחר את העודף שאכל — שגם זה נידון כהוצאה ממנו, ואין אבק רבית יוצא בדיינים. לדברי הרי"ף הרמב"ן והרשב"א, דין זה אמור רק במשכון בנכיון, אבל בלא נכיון — רבית קצוצה היא ויוצאה בדיינים.

ולענין סילוקו מהקרקע מכאן ואילך — לדברי רבא, משאכל פירות כשיעור החוב, יכול הלווה לסלקו בלא תשלום החוב, שכבר נתקבל חובו במה שאכל. (ודוקא במקום שמסלקים את המלוה מהמשכון בתוך הזמן על ידי פרעון החוב, אבל במקום שאין מסלקים — כמכר היא אצלו, ואפילו אכל כשיעור החוב אין מסלקים אותו. רש"י ועוד. ולפרש"י אפילו לכתחילה מותר לאכול באתרא דלא מסלקי, כדלהלן). ורב אשי חולק וסובר שכשם שאין מוציאים ממנו, כך אין מסלקים אותו ללא פרעון, שגם זה נחשב כהוצאת הרבית ממנו.

הלכה כרב אשי (רי"ף וש"ב). רש"י כתב שצריך ליתן לו החוב במלואו, ולזה הסכים

הרשב"א. ואילו הרמב"ם כתב שמנכה לו חלק מחובו בגלל הפירות שאכל, כפי ראות עיני הדיינים.

ג. בקרקע של יתומים, אמר רבא: אכל כשיעור מעותיו — מסלקים אותו. אכל יותר משיעור מעותיו — מוציאים ממנו העודף, או מקזזים אותו מחוב אחר שחייבים לו. (שבית דין כאביהם של יתומים, והם לא מחלו על העודף שאכל, וכאילו סלקוהו משעה שאכל שיעור מעותיו. רש"י).
 כן היא גרסת רש"י. אבל גרסת הרי"ף והרמב"ם אין מוציאים ממנו את הפירות העודפים, אבל מנכים מחוב אחר.
 רב אשי עשה מעשה ביתומים קטנים כגדולים (פרש"י: שאין מסלקים אותו [וכשיטתו לעיל, אבל לרבא מסלקים]).
 הרי"ף לא גרס זאת (ערמב"ן). אבל הרא"ש ושאר פוסקים כתבוהו (בהגר"א).

קנו. מהם סוגי המשכונות דלהלן, ומה דינם לענין אכילת פירות מהם על ידי המלוה?

- א. משכנתא שלא בנכיתא.
- ב. בנכיתא.
- ג. קיצותא.
- ד. משכנתא דסורא.

א. המשכון, במקום שרשאי הלווה לסלק את המלוה ממנו באמצע הזמן (כ"ג רש"י), אם מביא לו מעותיו — אסור למלוה לאכול ממנו פירות בלא נכיון.

א. אף על פי שלא קץ ויתכן שהקרקע תלקה ולא תתן פירות — אבק רבית הוא לדברי רבה, וכנ"ל. ובדבר שמצוי לעשות פירות, כגון חצר או מרחץ או חנות — לדעת הרמב"ם (מלוה ו) הרי זו רבית קצוצה (וכ"כ הריטב"א לענין בית). ולדעת הרי"ף להלכה אפילו בשדה הרי זו רבית קצוצה [כרבינא. וכן אמר רב נתמן לפרש"י].

ב. כתבו פוסקים: גם אם לבסוף יחזיר לו הפירות שאכל — אסור, דהוי כרבית על מנת להחזיר.

ג. במקום שאין הלווה יכול לסלקו מהמשכון — לדעת רש"י תוס' רא"ש ורשב"א, מותר [עכ"פ בשדה וכרם, שאין הרווח בטוח]. ואילו הרמב"ן ועוד ראשונים אוסרים. (והובאו שתי הדעות ברמ"א).

ד. הגובה קרקע בחובו, אף על פי שיכול הלווה להחזיר הקרקע אליו וליתן לו מעות משום ועשית הישר והטוב, מותר לו לגובה לאכול פירותיה (הגהות אשר"י).

ב. אמר רבא בר יוסף בשם רבא: כאשר מנכה לו מן החוב דבר קצוב לשנה בגלל אכילת פירות — מותר (שנראה כמוכר לו קרקע זו לפירותיה, ויורד אליה בספק, שאפילו תלקה ולא יהיו לה פירות, ינכה לו אותה קצבה. הלכך אין זה רבית). וצורבא מדרבנן אפילו באופן זה לא יאכל (שצריך לישר דרכיו ולהתקדש אף במותר לו, פן ילמדו ממנו לזלזל באיסורים).

לדעת הרשב"א, אפילו במקום שאין מסלקים את המלוה מהמשכון בתוך הזמן, אין לו לצורבא מרבנן לאכול פירות אפילו בנכיון, אלא אם מנכה כשיעור כל מה שאכל או במשכנתא דסורא.

וסיפרו על רב כהנא ורב פפא ורב אשי שלא אכלו פירות בנכיתא. ואילו רבינא אכל. [ופירש מר זוטרא טעמו, כשם שהחשיבה תורה בפדיון שדה אחוזה סכום מועט לכל שנה כנגד אכילת פירותיה, כך כאן כשיורד לספק ונותן מעות מועטים לשנה — הרי זה כמכר].

א. יש מפרשים שרבינא נקט שאפילו לצורבא מרבנן מותר (ערא"ש ועוד). ויש מפרשים שרבינא לא רצה ליטול את השם ולעשות עצמו צורבא מרבנן, לכך אכל. ויש מפרשים שרבינא לא אכל אלא ב'קיצותא' דלהלן, ולא בנכיתא (עתוס).
וכן נחלקו האם רבינא אכל רק במקום שאין מסלקים את המלוה (ראב"ד) או אף במקום שמסלקים (רשב"א).

ב. מהרי"ף משמע (וכן הוכיח הרמב"ן. וכן צדד בתורא"ש. והרשב"א נשאר בצריך עיון), שרב כהנא רב פפא ורב אשי אסרו הדבר מן הדין, משום אבק רבית. וכן פסק להלכה. [ואפילו במקום שאין מסלקים. רמב"ן]. ויש אומרים שגם הם לא אסרו אלא לעצמם ולשכמותם ולא לשאר כל אדם (עפ"י תוס' והרא"ש בפסקיו).

ולדעת רש"י (סד: ועוד) והרמב"ם (מלוה ו), בדבר ש[קרוב ל]ודאי עושה פירות — אסור אפילו בנכיון משום אבק רבית, שהרי מנכה לו פחות משווי הפירות המלא. לא התירו אלא בשדה ובכרם שיתכן ולא ירויח.

וכמה מהראשונים כתבו שנהגו להתיר משכנתא בנכיתא. וכן הביא הרמ"א (קעב, א), ללא חילוק בין סתם אדם לצורבא מרבנן.

ג. 'קיצותא' — נחלקו בו רב אחא ורבינא (י"ג: הפרם) אם מותר או אסור. לפי לשון אחת מדובר שקוצב לו חמש שנים (או זמן אחר כפי המנהג) לאכול פירות בלא נכיון. ומכאן ואילך שמים לו את כל הפירות שיאכל ומשלם עליהם (או מקזום בחובו). אבל בנכיון מותר לדברי הכל. ולפי לשון אחרת בלא נכיון אסור לדברי הכל, לא נחלקו אלא כשאוכל חמש שנים בנכיון.

א. מפסק רבנו חננאל משמע שאין לתלמיד חכם לאכול פירות ב'קיצותא'. (עפ"י תוס'). ובטשו"ע לא הובאה משכנתא זו, ופרשו הפוסקים שדנים את השנים הראשונות כשאר משכנתא, אם בנכיון אם לאו, ואין השנים הבאות משנות את הדין.

ב. כאמור, לפרש"י תוס' ורא"ש במקום שאין מסלקים מותר בכל אופן. ולא דנו בגמרא אלא במקום שמסלקים. ואילו הרמב"ן הרשב"א והריטב"א חולקים וסוברים שלא התירו קיצותא אלא במקום שאין מסלקים, אבל במקום שמסלקים אסור.

ד. 'משכנתא דסורא' מותר לדברי הכל. היכי דמי, שכותב כך: בתום כך וכך שנים, תצא הקרקע הזו בלא כסף. שאין זה נראה כהלואה אלא כלוקח הימנו פירות השנים בכך וכך.

לדעת התוס' והרא"ש והרמב"ם, מותר אפילו יכול לסלקו מהמשכון בתוך הזמן. ואף על פי שמוזיל את מחיר שימושו — מותר. ואף שלכאורה דומה זה למשכנתא בנכיתא, רק שם הואיל ואין מפרש לו בשטר סכום השנים אלא מנכה כל שנה ושנה בפני עצמה, נראה כאילו מוזיל לו פירות אותה שנה בשכר ההלואה, אבל כאן שמפרש בשטר סכום כל השנים עד צאתו מהקרקע, אין נראה כהלואה.

והרמב"ן ועוד ראשונים [בשיטת הרי"ף] חולקים וסוברים שאין התר משכנתא דסורא אמור אלא בשאין יכול לסלקו מהמשכון קודם הזמן.

א. אלו חילוקי דינים יש בדיני המשכונות, בין מקום שמאפשרים ללווה לסלק את המלוה מהמשכון על ידי פרעון ההלוואה, ובין מקום שאי אפשר לסלקו עד תום זמן ההלוואה?
 ב. במקום שניתן לסלק את המלוה מהמשכון, מה דינם של פירות שתלשם ועדיין לא אכלם?
 ג. אמר הלווה, אלך ואביא מעות; אטרח אחר מעות ואביאם — האם רשאי הלה לאכול פירות מעתה?
 ד. מה הדין כשאמר המלוה איני מסתלק, במקום שמסלקים. וכן להפך, מקום שאין מסלקים ואמר אסתלק — האם יש תוקף לדבריו ללא קבלת קניין?

א. לענין רבית באכילת פירות מן המשכון, משכון שאין מסלקים את המלוה ממנו, קל יותר ממשכון שמסלקים אותו, כמובא לעיל. (לפרש"י מותר לו לאכול פירות אפילו בלא נכיון. ויש חולקים).
 משכון-קרקע, במקום שמסלקים את המלוה ממנו, אין בעל חוב גובה הימנו (שאין לו קניין בקרקע, הלכך אינה משתעבדת לבעלי חובותיו, ואם מת ונפלו לפני יורשים — אין בע"ח גובה ממנה. ואולם כאשר הוא בחיים בע"ח גובה ממנו, שהרי אפילו מבגד שעל כתפיו גובה. רש"י). ואין הבכור נוטל בו פי שנים (שאינו בגדר 'מוחזק' אצלו אלא 'ראוי'). ושביעית משמטתו (שאינו בכלל 'של אחיך בידך' שאין שביעית משמטת. וכן אין דומה למשכון מטלטלין שנחשב כגבוי הואיל ובעל חוב קונה משכון. רש"י ותוס' — עפ"י גמרא פב.).

א. במקום שמסלקים, כשם שיכול הלווה לסלק את המלוה מהמשכון, כך יכול המלוה בכל עת [לאחר זמן הפרעון] לכופף את הלווה לפדותו (רא"ש).

ב. לדעת הראב"ד (מובא בטור חו"מ רעח) משכון במקום שמסלקים, אם גובה מגוף הקרקע — הבכור נוטל פי שנים. וכן נקט הש"ך (שם ס"ק ז ח). ויש מי שכתב לחלוק (אבני נזר חו"מ מט, מחודש טו).

ובמקום שאין מסלקים; בעל חוב גובה הימנו, ובכור נוטל בו פי שנים, ואין שביעית משמטתו — שהרי הוא כקנוי בידו עד למועד הפרעון.

הרשב"א צדד שבמקום שאין מסלקים, אין שביעית משמטת אפילו לאחר שהגיע זמן הפרעון [כי אם מדובר בתוך הזמן, הלא בלאו הכי אין שביעית משמטת, שהרי אין המלוה רשאי לכופף את הלווה לפרעו והרי זה כמלוה לעשר שנים שאינו בכלל לא יגש]. ולפי זה, גם במקום שאין מסלקים בשנה ראשונה, אין שביעית משמטת. ומתי אמרו משמטת — רק במקום שנהגו לסלק אפילו בתוך שנה.

ב. אמר מר זוטרא בשם רב פפא: במקום שמסלקים, מסלקים אותו (על ידי פרעון ההלוואה) אפילו מהתמרים שעל המחצלת, בנפילתם עליה בשעת הגדירה. ואם הגביהם בסלים שלהם — קנה אותם קודם שקיבל מעותיו והרי הם שלו. ולמאן דאמר כליו של לוקח ברשות מוכר קנה, אפילו לא נתנם בסלים קנאם, שמחצלתו קנתה לו אותם.

ג. אמר: 'אלך ואביא מעות' — שוב אין הלה אוכל (הואיל והמעות מוכנות לו).
 הרמב"ם והרי"ף השמיטו זאת.

'אלך ואטרח ואביא מעות' רבינא אמר: אוכל. מר זוטרא בנו של רב מרי אמר: אינו אוכל. והלכה שאינו אוכל.

הרשב"א פירש כשהגיע זמן הפרעון ואעפ"כ סבר רבינא לומר שאוכל כיון שלא מחה בו בפירוש שלא יאכל, אבל אילו אמר לו בפירוש — אינו אוכל.

ד. במקום שמסלקים ואמר איני מסתלק — הרי אמר, ועל מנת כן נתן מעות, והרי נקנתה הקרקע כפי תנאו.

לפרש"י והרא"ש, אמר זאת בשעת מתן מעות. ויש מפרשים אפילו לאחר מתן מעות. רמב"ן ורשב"א.

במקום שאין מסלקים ואמר אסתלק — רב פפא אמר: אין צריך לקבל קנין ממנו. רב ששת בנו של רב אידי אמר: צריך לקנות ממנו. וכן הלכה.

פרשו התוס' והרמב"ן והרשב"א [דלא כמשמעות פרש"י. ערשב"א], מדובר לאחר שלוח הימנו סתם, הלכך אין חילוק אם אמר המלוה או התנה הלוחה שיוכל לסלקו. שאם בתחילת הלואה, הלא כיון שהלוחה עומד וצווח שיוכל לסלקו, לא יוכל לקנות זה יותר ממה שהקנה לו הלוחה.

אבל הרמב"ם אינו מחלק בדבר, ומשמע אפילו בשעת הלואה (ערשב"א ובהגר"א). ויש מפרשים הטעם משום שהמלוה אמר כן בגמר הענין והלוחה שתק, הלכך אין זה אלא 'פטומי מילי בעלמא' (עפ"י ראב"ד).

דף טח

קנט. א. 'סתם משכון — שנה' — למאי נפקא מינה?

ב. לווה הבא למכור משכונו — מי זכאי ראשון לרוכשו, בן המיצר או המלוה שהמשכון בידו?

ג. האם רשאי הלווה למשכן קרקע אצל המלוה ושוב לחכור אותה ממנו בתשלום?

א. אמר רב אשי: אמרו לי זקני מחסיאי: סתם משכנתא — שתא. למאי נפקא מינה, שאם אכל שנה — יכול הלווה לסלקו ממנו. ואם לאו — אין יכול לסלקו.

א. לפרש"י מדובר במקום שמסלקים, ואעפ"כ שנה ראשונה אינו מסלקו. [ודוקא במקום שאין שם מנהג ידוע אחר (ערשב"א ונמו"י)].

והרישב"א פרש במקום שאין מסלקים, שבסתם יש לו שנה בלבד, אבל מקום שמסלקים [עפ"י תנאי בני העיר במעמד אנשי העיר], מסלקו אף בתוך שנה.

ב. במשך אותה שנה נידון המשכון כמכר, לפי שאין יכול לפדותו, וכאתרא דלא מסלקי. והראב"ד כתב שהוא הדין במקום שנוהגים שאם אינו פודה בזמן מסוים כגון בתחילת השנה, שוב אין יכול לפדות כל השנה — גם בזה אם לא פדה בתחילתה, הריהו כאתרא דלא מסלקי. והרא"ש חולק, מפני שבשעת ההלואה לא נמנעה ממנו האפשרות לסלקו.

ב. עוד אמרו זקני מחסיאי לרב אשי: מהי משכנתא — דשכונה גביה (= שכונה אצלו. פירוש, דירתו חשובה שכונה גמורה, שאין לך שכן קרוב כמותו. רש"י ורישב"א). נפקא מינה לדינא דבר מצרא, שאם בא הלווה למכרה, אין בבעל מצריה שכן טוב לקנותה כזה.

א. אם קנה אחד מן המצרנים או כמה — יכול זה שהמשכון בידו לסלקם (רא"ש; ריטב"א). וכתב שלפרש"י אם קדם מצרן וקנה — קנייתו קניה.

ב. אם בתחילת נתינת המשכנתא בא המצרן לערער ולומר אני אלוך, כי שמא כוונתך להערים להקנותה למלוה — יש אומרים שהדין עמו, ויש אומרים שיכול לומר לו הלוחה,